

SLOVENSKA POEZIJA *

Josip Vidmar

I.

Slovenska poezija je pretežno lirična. Res so skoraj vsi naši pesniki od Prešerna do moderne ustvarjali tudi epiko, pesnili so balade, romance in obsežnejše epske pesnitve, toda težišče vsega slovenskega pesništva je lirika, ki je nemara vse do danes najpomembnejša veja naše literature. In kljub temu, da so tri dobe v zgodovini naše književnosti duhovno obvladovali trije tako različni tvorci, kakor so bili pesnik France Prešeren, kritik in prozaist Fran Levstik ter romantični novelist in dramatik, lirik in satirik Ivan Cankar, imamo občutek, da je v naši liriki zbranega največ našega duha, hkrati pa tudi, da je pesem kot umetna oblika v svojem razvoju dosegla pomembnejšo in bolj dognano stopnjo kakor roman ali novela ali drama. To dejstvo je bilo in je tako očitno, da so ga nekateri skušali razlagati kratko malo kot nujno posledico našega narodnega značaja, ki da je pri Slovencih zazrt vase, zamišljen vase in zaradi tega liričen. Vendar je ta razlaga nekoliko preprosta, dasi je morda nekaj resnice v nji, če naš tako imenovani narodni značaj omejimo na neke lastnosti, ki sta nam jih vcepili posebna zgodovina in vsa naša preteklost.

Mislím, da ne kaže dvomiti o tem, kako taka ali drugačna usoda nekega naroda, zlasti če je sorazmerno trajna, lahko razvije v njegovih pripadnikih take ali drugačne lastnosti. Biti član velikega naroda z veliko in slavno zgodovino je vendarle tudi za posameznika nekaj drugega kakor biti pripadnik majhnega in stoletja zatiranega naroda. Nesrečna ali mučna narodna usoda, ki vekove pritiska na življenjsko razpoloženje njegovih članov, lahko zatre v njih sleherni polet in načne celo njihovo radoživost samo. Vsaj začasno. In to ravno tako gotovo kakor pripadnost velikim narodom hrani v njihovih posameznikih notranjo sproščenost, podjetnost, samozavest, in to celo táko, ki

---

* Napisana kot uvod v antologijo slovenske poezije, ki bo v kratkem izšla pri založbi Nolit v Beogradu.

nima utemeljitve v ničemer drugem razen v veličini in varnosti teh narodov. Iz takih reakcij pa se lahko razvijejo tudi trajnejše lastnosti, ki so sorazmerno trdožive in ki se prav gotovo lahko sčasoma izoblikujejo v nekaj, kar more vzbujati videz narodnega značaja. V zgodovini našega pesništva je na primer jasno razvidno, da se od prvega prebujenja naše narodne zavesti, se pravi od Prešerna pa vse do Župančiča pojavlja ne samo težka skrb za našo narodno usodo, marveč čisto tudi obup nad njo; in pogosto se je v naši kulturni zgodovini oglašalo razpravljanje o smislu, da, celo o upravičenosti naše narodne eksistence. Čustva, ki nujno spremljajo ta dejstva, se seveda globoko razlikujejo od čustev pesnikov v vseh drugih narodih, pri katerih bi bilo vprašanje gole narodne eksistence povsem nesmiselno in pri katerih se nacionalni problem obravnava in čuti popolnoma drugače, če se sploh pojavlja.

Vsa ta dejstva, ki so verjetno v današnjem svetu edinstvena, nemara sicer lahko osvetle marsikatero posebnost slovenske poezije in književnosti, niso pa dokončno prepričevalna razlaga ravno za prevladovanje liričnega elementa v njima. Gotovo jih je treba spraviti v zvezo vsaj še z nekaterimi drugimi momenti našega življenja, če si hočemo vprašanje resnično pojasniti.

Enega od vzrokov za to prevladovanje lirike v naši književnosti je na vsak način treba videti v tem, da je dosedanja življenjska doba naše literature zelo kratka. Sto petdeset let v tako majhnem in zaostalem narodu, kakor so Slovenci do nedavnega bili, resnično ni dovolj, da bi se bila mogla njihova literatura razviti v vseh smereh in zvrsteh. Domnevati je tudi, da epika in dramatika potrebujeta vnanjih pobud ali vsaj živega gradiva, ki bi ga bilo mogoče na kratko opisati z dvema pojmom; to sta: pomembna narodna zgodovina in pisano, široko razčlenjeno sodobno življenje. To dvoje drami z dogodki in njihovimi nosilci pisateljsko domišljijo objektivnega, se pravi epskega in dramskega tipa. Slovenska zgodovina pa je skromna in malo spodbudna, zlasti glede pomembnih osebnosti, in naše življenje je bilo do včerajšnjega dne popolnoma nerazvito, nenavadno enolično, omejeno na primer na zelo neznatno število poklicev in z njimi zvezanih poslov in usod. Še v začetku tega stoletja, se nam zdi, je skoraj vsaka Cankarjeva drama v svojem maloštevilnem osebju obsegala skorajda vse poklice in položaje, v katerih so živeli naši ljudje v tistih zelo nedavnih časih. Narod brez razgibanega in mnogovrstnega gospodarskega življenja, narod, ki so ga po veliki večini sestavljali kmetje, narod, ki nima niti svojega meščanstva — kje naj bi se bilo namreč razvilo — in v katerem živi povsem maloštevilen sloj izobražencev, to je srednjih

uradnikov in morda še nekaj nadpovprečnih razumnikov, ki mislijo z duhom sodobnega sveta, tak narod more le stežka uresničiti v svoji literaturi pomembnejše pripovedništvo ali dramatično. Njegova objektivna literatura skoraj ne more biti drugačna kakor rustikalna, čisto taka, kot je o nji modroval Fran Levstik v svojem znamenitem »Popotovanju od Litije do Čateža«. Taka je slovenska nelirična književnost v svoji zgodovini, ki pred našimi očmi prehaja v novo obdobje. Najvišji vzponi našega duha se zaradi vsega tega večidel izražajo neposredno kot lirika ali vsaj kot meditacija, med kakršne je kljub njegovemu pripovedništvu in dramatici šteti večji del Cankarjevega življenjskega opusa.

Lirično pesništvo je kot izraz notranjih dogodkov seveda veliko manj odvisno od vnanjih faktorjev, ki nudijo tako pomembno oporo dramatici in pripovedništvu. In kolikor je tudi notranji svet slehernega poeta zvezan z življenjem, z usodo in globljim snovanjem v širših kolektivih, kakršni so narodi, je pesnik kot tvorec vendarle neodvisen; ni mu treba iskati ustrezne sredine, v kateri bi se moglo zrealiti njegovo duhovno življenje, in pomembnost pesmi, ki mu nastajajo, je odvisna samo od razsežnosti in bogastva njegove osebnosti. Razumljivo je, da se v narodu s siromašnim in enoličnim življenjem ustvarjalna energija skoraj mora zatekati k tej zvrsti, ki je odvisna samo od poeta samega. In naposled še en moment. Narod v podrejenem položaju, ki se šele bori za osvestitev svojih množic, hkrati pa tudi za svoje temeljne pravice in ki ga pri tem nadzira in zavira neprijazna in celo sovražna, tuja državna oblast, pogosto ne sme in ne more govoriti, kakor bi mu bilo potrebno. Govorica epike in dramatike je predoločna, zato je tudi prerazumljiva nezaupljivemu in nenaklonjenemu nadzoru. Mnogo laže je v takih primerih uporabljati zastrti govor lirske poezije, ki pa hkrati neposredneje prodira v srca ljudi, vtem ko je beseda dramatike verjetno učinkovitejša in bolj razburljiva, beseda epike pa širše privlačna.

II.

Prva slovenska izvirna leposlovna knjiga je bila drobna pesniška zbirka Valentina Vodnika »Pesmi za pokušino«, ki je izšla leta 1806. Dobrih dve sto petdeset let prej je prišla na svetlo prva naša tiskana knjiga protestantske nabožne vsebine. V dolgi dobi med tema dvema knjigama Slovenci gotovo niso živeli brez poezije, kakor ne živi noben narod. Njihovo življenje, ki je bilo večidel preprosto poljedelsko in kvečjemu še obrtniško, je spremljala ljudska pesem. Proti koncu osemnajstega stoletja pa je pričel na Slovenskem sloj izobraženstva, ki je

ostalo vezano na svoj rod, vendarle naraščati in z njim je očitno začela naraščati tudi potreba po umetni pesmi. O tem govori več dejstev, na primer Pohlina poetika, Devovi almanahi »Pisanice« (1779, 1780, 81) s prvimi povsem neokretnimi pesniškimi poskusi, prav tako pa tudi dovolj številni znani in ne več anonimni ljudski pesniki, kakor koroški Miha Andreaš in štajerska Mihael Jaklin in Fran Cvetko in še nekateri drugi, ki so bili vsi vsaj približno sodobniki Valentina Vodnika. Potreba po umetni pesmi je dozorevala. Vodnikova »Pokušina« je skušala zadostiti tej potrebi in kljub njeni poetski in vsakršni skromnosti, sta se z njo začela razvoj in zgodovina slovenske poezije, zakaj iz šestega leta po Vodnikovi smrti poznamo že prvo ohranjeno Prešernovo pesem. Poslej vrelec naše umetne pesmi ni več usahnil.

Začela sta se njen razvoj in zgodovina. Jasno je kajpada, da zgodovina nekega pojava obsega tudi njegov razvoj, a če vendarle razlikujem ta dva pojma, ravnam tako s posebno mislijo, ki izvira iz preteklosti naše poezije. Razvoj more biti samo faza v zgodovini pojava, kakršen je na primer literatura, in obsega čas od nastanka do neke njene zrelosti, do izpolnitve osnovnih pogojev, ki jo usposabljaajo za to, kar je ali kar naj bi bila. Tako tudi s poezijo. Naša se je začela pri Vodniku in nekoč kasneje je dosegla zrelost, s čimer je zaključila svojo razvojno dobo. Toda, kdor pozna našo književnost, se ne bo mogel ubraniti pomisleku, da je težko govoriti o razvoju poezije, ki ima, kakor slovenska, takoj na začetku velikega in dovršenega pesnika, kakršen je Prešeren. To je vendar povsem zrela poezija, ki ji ni treba ne izpolnila ne razvoja. Pomislek je tehten. A vendarle ne kaže stvari, kakršne so. Razvoj naše poezije je v resnici potekal tako rekoč mimo Prešerna, ki je kratko malo edinstvena, genialna izjema.

V razvoj slovenske pesmi vsekakor spada začetna ugotovitev temeljnih prozodičnih načel, med katera je šteti vprašanje naglasnega ali kvantitetnega ritma, vprašanje rime in sorodnih pesniških elementov in vprašanje raznih pesniških oblik. To nalogo opravijo v drugih literaturah generacije; pri nas je naglasni prozodični princip uveljavil že Vodnik, sicer pa je slovenščina jezik, ki pravih dolgih zlogov ali samoglasnikov ne pozna. Odločitev je bila tedaj preprosta. Prešeren, ki je v tem pogledu sledil Vodniku, je utrdil v naši poeziji ta princip, uveljavil pa je tudi rimo, ki je pri njem dovršeno čista, omeniti pa je, da je v mlajših letih v nekaterih pesmih prehodno preizkušal tudi špansko asonanco. Poleg tega je ustvaril in dovršeno uporabljal vrsto najrazličnejših kitičnih oblik, tudi najtežjih, ki jih je obvladoval s suvereno gotovostjo. Pripomniti je, da je nekatere od njih pričela naša poezija uporabljati šele kakih sto let po njem, in še to v redkih pri-

merih, drugih pa se tako rekoč sploh ni posluževala. Tudi v tem je Prešeren popolnoma izjemen.

Med temeljne elemente poezije spada poleg teh prozodičnih stvari tudi pesniški jezik ali, če hočete, jezik sam po sebi. Prikraja si ga seveda vsak pesnik po svoje. Toda, da mu je to mogoče, mora jezik dozoreti, se pravi mora v življenjski rabi doseči prilagodljivost in prožnost, ki pesniku omogočata ravnati z njim po estetskih potrebah. Kdor si bo ogledal slovensko poezijo s tega zrišča, bo videl, da je jezik pri Vodniku še povsem okoren in siromašen in da mu le redko zablesti kak resnično pesniški stih. Čutiti je njegovo nemoč in zadrego, kako izraziti, kar ima povedati. Ta nemoč in zadrega pa spremljata našo poezijo še dolgo po njem, njegovi naravni nasledniki v časovnem zaporedju so: Levstik, Jenko, Stritar, Gregorčič, Aškerc. Boj z jezikom čutimo bolj ali manj določno pri vseh teh pesnikih, čeprav najdemo pri vsakem izmed njih že povsem obvladane kitice in tudi pesmi; čutimo pa tudi, kako nemoč in zadrega postopoma izginjata iz njihovih pesmi, kako postaja pesniška govorica od pevca do pevca prožnejša in bolj sproščena, dokler ne doseže pri poetih moderne, zlasti pri Župančiču, okretnosti, s katero lahko svobodno, živo in precizno izraža vse, kar se dogaja v notranjosti sodobnega človeka. Posebno prepričljiv dokaz za to dejstvo je naša prevodna literatura, ki se je pravzaprav začela z moderno in ki je odtlej že sposobna podajati svetovne umetnine v slovenščini adekvatno, in to tudi pesniška dela. Gonilna sila tega razvoja je nedvomno rast naše splošne kulture, ta pa je seveda odvisna od življenja družbe. Značilno je tudi, da nastop moderne v devetdesetih letih prejšnjega stoletja časovno sovпада s širokim družbenim snovanjem, ki se je vidno izrazilo v ustanovitvi vseh treh nekdanjih vodilnih političnih strank na Slovenskem, kar ni moglo biti drugega kakor izraz dokončne razslojitve naše družbe.

Prešeren stoji popolnoma izven tega jezikovnega razvoja. Od tradicije, ki je zanj še ni bilo, saj je nekoč pisal Čelakovskemu, da je »poezija do zdaj pri nas neobdelana ledina«, — njegova pesem ni mogla prejeti nobene pobude; toda tudi vplivala ni neposredno na nobenega izmed kasnejših pesnikov, nobeden izmed njih se ne more šteti za njegovega učenca ali naslednika. In vendar Prešeren jezikovnih težav in zadreg tako rekoč ne pozna. Njegova pesem je popolna sama v sebi in je edinstvena. Iz preproste, še ljudske, kdaj pa kdaj tudi nepravilne slovenščine tedanjega časa si je ustvaril izraz, ki je prožen, dognan, igriv, lahкотen, globok in sproščen in iz katerega je v najbolj zahtevnih pesniških oblikah zgetel za svoje misli in čustva vrsto popolnih formulacij, ki so trajno prisotne v naši zavesti in ki se nam zde

še danes nedosegljive. To je tembolj osupljivo, ker v edinih dveh primerih njegove slovenske proze, ki sta nam ohranjena v njegovi korespondenci, ni opaziti boljšega in bolj zanesljivega obvladovanja slovenščine kakor pri njegovih sodobnikih, ki so, kakor on, pisali sorazmerno neokreten in preprost jezik ali pa so, tudi kakor on, svoja pisma pisali v nemščini. V pesmih, ustvarjenih iz tega preprostega občila, pa je Prešeren kljub temu globok in duhovit in šegav evropski razumnik tedanjega časa, ki govori s suverenostjo v svojem jeziku. Pričarati mu ga je mogla tako rekoč iz nič samo njegova genialna nadarjenost. Kot tak stoji resnično izven razvoja naše poezije in je v tem smislu mogočna anticipacija jezikovne zrelosti, ki jo je naše življenje, kakor že rečeno, doseglo šele s slovensko moderno, v kateri je naša poezija zaključila svoj začetni razvoj.

To jezikovno zgodovinsko dejstvo ima svojo analogijo v zgodovini našega duha. Prešeren je še član evropske univerzalnosti, ki se je končala nekako z letom 1848. V tem času je Evropa razpadla v nacionalnosti. V slovenski literaturi se s tem časom, se pravi z Levstikom, prične graditi literatura na slovenskih nacionalnih duhovnih elementih, ki se do konca devetnajstega stoletja zbirajo in urejajo in vzpenjajo do nove evropske zavesti, kakršno doseže naša poezija spet šele z moderno.

III.

V sleherni poeziji so elementi, ki jih je mogoče uvrstiti v zgodovinski red. Tak element je, kakor smo videli, pesniški jezik. Med slične elemente spada vse, kar je v poeziji šteti k obliki in kar je mogoče zajeti s pojmom slog, kolikor je ta v zvezi z okusom in duhom časa in kolikor ni samo izraz enkratne osebnosti. Tako je mogoče v omejenem obsegu tudi v pregledu naše poezije zgraditi nekakšno res samo rudimentarno slogovno razvojno linijo. Možno je govoriti o razsvetljenski koncepciji Vodnikove pesmi, toda tudi samo o koncepciji. V izvedbi je preveč nebogljen, da bi mogla zasnova dobiti pravo razsvetljensko podobo. Gotovo je Prešeren po vsem svojem duhu in okusu romantik. Toda v njegovem delu je vrsta klasicističnih in celo razsvetljenskih elementov, in pri vsej romantični osnovi so njegove pesmi pogosto polne realističnih in povsem neromantičnih elementov. In kako nadalje označiti slog veliko preprostejšega Jenka? V njem je nekaj kasnih odmevov romantike, tudi nekaj — recimo — realistične preprostosti, zasledimo pa pri njem tudi nekaj zgodnjih napovedi simbolizma. Ali Gregorčič? Kakšen splošnejši slog predstavljata njegovi cerkvenemu govorništvu sorodna patetika in alegorika, ki sta često pre-

žeti z neko milo ljudsko sentimentalnostjo? Njega in Jenka in druge pesnike tistih časov je vse do moderne treba gledati kot iskalce in tvorce avtohtone, domače poezije, ki se še ni mogla povzpeti do čistega sloga. Spričo težav, ki jih je ta doba še imela s svojim jezikovnim izrazom, je to tudi povsem razumljivo; in spet se je šele moderna mogla osloniti na evropski in predvsem na francoski simbolizem, ujela je korak z evropsko poezijo in ustvarila resničen slog. Poslej se kontakt s svetovno poezijo ne izgubi več in v naši pesmi se odražajo skoraj vse evropske artistske smeri. Tako ekspresionizem, futurizem in nemara najmanj zavedno — surrealizem.

Nekaj zgodovinskemu dogajanju podrejenih elementov ima vsaka poezija tudi v svoji vsebinski polovici, v svoji predmetnosti. Pesnik ne živi sam v sebi povsem izolirano, marveč je član take ali drugačne družbe in živi tudi z njenimi težnjami in z njenimi usodami. In če je nemogoče vzročno in zgodovinsko povezovati pesniške individualnosti in njihove intimne izpovedi, je možno v tako zgodovinsko zaporedje razvrščati tiste pesniške stvaritve, ki so po svoji vsebini odgovori na dogodke v nekem kolektivu.

Slovensko poezijo navdihujeta na vsej njeni poti dva taka momenta, ki bi ju mogli imenovati nadosebna: domovinsko čustvo in socialno stremljenje. Naravno je, da ima čustvo za usodo naroda starejšo zgodovino, saj se oglašča že v Vodnikovi pesmi, doseže svoj najplemenitejši izraz pri Prešernu, oživi s posebno grenkobo in silovitostjo pri Jenku in preide pri Gregorčiču v emfatično lirsko retoriko. Ravno tako ga pozna tudi slovenska moderna, zlasti oba njena velika predstavnika Cankar in Župančič. Njuno domovinsko čustvo ima seveda posebno napetost in zrelost zaradi sile časov, zaradi velikih evropskih in svetovnih političnih dogodkov, ki so imeli odločati tudi o usodi njunega naroda. Od tod Cankarjev strah in narodni pesimizem pred prvo svetovno vojno in med njo, ki se v njegovem delu spajata s pretresljivo ljubeznijo do slovenstva in ki ju kdaj pa kdaj prevlada s svojim otožnim upanjem. Cankar je umrl ob koncu prve svetovne vojne, Župančič pa je s svojim visokoumnim čustvom spremljal usodo naroda dalje, preko versajskega mirovnega sklepa, ki je bil za nas kljub osvoboditvi katastrofalen, preko razrvanih let v stari Jugoslaviji, preko njenega propada, do osvobodilnega boja, zmage in osvoboditve. Bolj kot zmaga je njegovo vero v narod in njegovo usodo utrdil osvobodilni boj, ki mu je naposled dal zavest, da je sin častnega naroda, pripravljenega žrtvovati se za svobodo. Po prvi svetovni vojni je poleg Župančiča pelo o narodni bolečini več mlajših poetov, predvsem tistih, ki so bili doma na Primorskem, ker je bil njihov dom z mirovnim

sklepom odtrgan od matične dežele. Tako zlasti Gradnik, Gruden in Kosovel.

Kot globok moralist svojega časa je bil Ivan Cankar po političnem prepričanju socialist. V njegovi kompleksni naravi se je njegova socialistična misel družila s posebnim spiritualizmom, kakor se je njegov nacionalizem na logičen način skladal z internacionalnim socializmom. Naš posebni nacionalni položaj je izrazil s formulacijo, da je slovenski narod narod-proletarec. Po tej opredelitvi je bilo povsem naravno, da je rešitev naroda videl v socialni revoluciji, kj jo je pričakoval in zahteval v imenu pravičnosti in ogorčenja nad redom sveta. Vsa ta čustva se izražajo tudi v njegovi pesmi. Po njem se je socialna motivika udomačila tudi v naši poeziji, kjer se pogosto oglašča poleg domovinskega čustva. Tako že pri Župančiču, kasneje pa posebno izrazito pri Igu Grudnu in Srečku Kosovelu. In če je ta tematika pri Župančiču še obravnavana predvsem s čisto človeškim sočutjem in usmiljenjem, jo pri Grudnu in Kosovelu že preveva določen poziv k revolucionarnemu bratstvu med zatiranimi narodi in razredi in k revoluciji sami. Veliko določneje razredno pa je pesništvo obeh pesnikov, ki sta skoraj izključno socialna, namreč pesništvo Toneta Seliškarja in Mileta Klopčiča. To sta pevca premogovnih revirjev v Zasavju. Njuna pesem je sočutje s težkim življenjem tega črnega sveta, pri Seliškarju mračno in retorično uporniško, pri Klopčiču pa opisno mirnejše in bolj zadržano. Toda določno revolucionarni klici se čujejo tudi iz pesmi moralnega ogorčenja nad sodobnim svetom. Boža Voduška, zlasti iz takih, kakršna je »Pomladni veter«, naj že bo njena revolucionarnost jasno zavedna ali ne.

Tako sta tekla nacionalni in socialni tok našega pesništva po Cankarju drug poleg drugega, se prepletala in razhajala, dokler se nista naposled v drugi svetovni vojni spojila v celoto poezije med osvobodilnim bojem. Od Vodnika in Prešerna do Župančiča in do osvoboditve predstavlja slovenska poezija po svoji nadosebni motiviki okrajšano kroniko stoletja, okrajšano kroniko našega boja za osvoboditev in osvoboditev, h kateremu je nedvomno prispevala pomemben delež tudi naša pesem. Z zmago in s socialno revolucijo pa je vsa ta motivika izgubila za poezijo velik del svoje privlačnosti.

IV

Od teh dveh nadosebnih tem, ki sta vpleteni v tkivo naše poezije, je nacionalna starejša. In kakor to dejstvo za narodno motiviko in za njeno vrednost ne pomeni nič, je vendarle neko merilo za njeno upo-

rabnost v pesništvu. Njeno daljše življenje v človeški zavesti jo je prilagodilo, pripojilo svetu, ki je prava domena poezije, dalo ji je domovinsko pravico v človeškem srcu, jo povezalo s čustvenimi in vitalnimi močmi človeške narave, s katerimi se veže živo in toplo, da se more hkrati z njimi izražati v povsem intimnih izpovedih ali vsaj ob njih. Socialno čustvo je mlajše, bolj omejeno na območje zavesti, zato tudi manj intimno, se pravi manj povezano z močmi srca, zato tudi njegov izraz naravno nagiba k retoriki. Vrhu tega se pri nekaterih naših pesnikih to čustvo pojavlja docela izolirano, kar njihovem delu ne obeta dolgega življenja v umetnosti, dasi je odigralo svojo splošno zgodovinsko vlogo.

Kljub svoji siceršnji pomembnosti vendar nobena nadosebna tematika ni poglaviti predmet pesništva, zlasti ne lirike. Priroda te je predvsem tisto, čemur bi lahko rekli prvotno ali osnovno človeško življenje, ki obsega čustvene in vitalne odnose posameznika do življenja kot takega, do njegovega smisla, odnose do smrti, do narave, do sočloveka, do drugega spola, do notranjega poklica in podobno. Ta notranji svet daje gradivo za pesmi, ki spremljajo narode stoletja, ker se nanašajo na trajnejše elemente življenja kakor omenjeni zgodovinski momenti in ker zlasti v mirnejših dobah zadevajo vsakogar, in to globoko in intenzivno. Pesmi z nadosebno tematiko pozivajo k dejanjem ali vsaj k trdnejši zavesti, pesmi z življenjskimi temami pa nam slade in plemenitijo čustva, bude v nas tanjšo občutljivost, tešijo nas in nam hkrati bude hrepenenje, morda sicer nedoločno, vendarle pa polno zlahatnega koprnenja po lepoti v lastnem srcu, v ljudeh in v življenju. To nalogo umetnosti izpolnjuje v našem pesništvu znatno število umotvorov lepe vrste poetov. Spremljajo nas v življenju in v njegovih najraznovrstnejših momentih, pripevajoč nam svoje čarobne melodije. In če se pesmi posameznih pesnikov zbero v zaključene skupine, čutimo v njih tudi njihove tvorce neposredno, njihove nežne ali mogočne osebnosti z njihovo enkratno naravo, z njihovo zgodbo in z vsem njihovim notranjim snovanjem. Vrste se pred nami, vsak izrazit v svoji edinstvenosti, ko govori svoje samogovore in tožbe in izpovedi, in vsi govore o človeku, o njegovem zemeljskem bivanju, o smrti in o živih močeh človeškega srea.

Tako Prešeren, miren in zaključen v svoji naravi, resignirano vdan v svojo veliko in tragično usodo, človek, nadarjen za ljubezen v njeni najplemenitejši podobi, posvečen in poklican, genij, povezan z vsem človeškim in skrivnostno v rodu z veliko naravo, toda genij, obsojen na življenje v majhnem, malenkostnem, zaostalem okolju, iz

katerega ga lahko reši samo »prijazna smrt«. Tako Jenko, človek težke zavesti o naši minljivosti in majhnosti, človek mučne bolečine nad svojim podrejenim položajem, kot ljubimec sentimentalen in frivolen, patriot, ki nam je spesnil nemara najbridkejše stihe narodne bolečine. Mlad mož, obsojen na kratko življenje. Tako Gregorčič, budnik in pastir svojemu primorskemu ljudstvu, propovednik v okusu njegove čustvenosti, nekoliko patetičen in vznesen, toda s temnim prizvokom zavesti o zgrešenem življenju, ki se mu povzpne do višje človeške tragike v pesmi »Človeka nikar!« Tako Ivan Cankar, najbolj kompli- cirana in najbolj labilna narava med našimi literarnimi ustvarjalci, malodušnež in bojevnik, moralno izredno občutljiv tujec v življenju, katero opazuje neprijazno, in pobožni zamaknjeni romar, ki ga vodi »bela vešča« hrepenenja »tisoč krat tisoč let brez miru, brez doma«. Nato Josip Murn, ki je kakor njegov prijatelj Dragotin Kette in kasneje Srečko Kosovel dočakal komaj nekaj več kot dvajset let; poet kmečkih žanrskih podob, finih in skritih dogodkov v naravi in čudo- vitih, s prozorno tančico zastrtih notranjih prizorov. Poet, čigar naj- lepši stih živo spominjajo na nedoločno določnost muzike. Poet mla- dostnega koprnenja k nečemu neznanemu, pesnik mladostnih sanj in slutenj bližnje smrti. Nato mogočna postava Otona Župančiča. To je poet duha, silnega zanosa in visokih zahtev do sebe in do človeka; poet ‚visokih hipov‘ in ‚prebujenj‘, ki so v bistvu umetniška razsvet- ljenja ali priprave nanje; kot poet ljubezni predvsem tragičen, ne- koliko hladno strasten in bleščeče svetel. Poet pesniškega poklica in domovinskega čustva. In spet Alojzij Gradnik — v vsem popolno nasprotje Župančiču. Snovno težak in teman človek, neugnane vital- nosti v vsem, posebno v ljubezni. Kot oblikovalec včasih celo okoren, toda pristen in pretresljiv, zlasti v svoji skoraj telesni grozi pred smrtjo in duhovno malodane nebogljen v svojem begu pred njo v neko preprosto religioznost. In še »blodni in nemirni« Pavel Golia, oficir in pesnik ali pesnik in oficir, veseljak, spočetka nekoliko mondenske avstrijske parfimirane boheme, kasneje poet vinske objesti, vinski modrijan, šaljivec in duhovitež, ki mu je čaščenje alkohola malodane kult in ki se v svojih blodnih vizijah včasih dvigne do očarljive, hu- morne poetičnosti. Za njim Srečko Kosovel, nežni mladenič, zapisan zgodnji smrti, ki je trajno prisotna v njegovi pesmi. Pesnik slovenskega Krasa in Primorja in njune narodne bolečine med obema vojuama, poet mladostnih vzgonov in vzponov, ki jih duši in lomi smrt. In poet revolucionarnih katastrof in obojev. In naposled še Božo Vodušek, čvrsto racionalni poet »odčaranega sveta«, človek težkega moralnega ogorčenja nad svetom, ki se mu razkriva v vsej svoji brutalni in raz-

padajoči goloti, poet hrepenenja po vseočiščujočem vetru pomladi, ki naj vrne našemu življenju zdravje in čistost.

Ti tvorci in vsi njihovi tovariši, ki njih osebnosti niso bile očrtane med temi res zelo bežno nakazanimi skicami, spadajo v preteklost. Druga svetovna vojna je izorala med sedanost in njihove čase globljo brazdo, kakor bi jo mogli dve normalni desetletji. Naše življenje se je globoko spremenilo in postavljeni smo na začetek povsem nove dobe. Toda osnovne človeške stvari ostanejo, predvsem pa ostane poglobljena naloga vsakega posameznika: ravnati svoje življenje sam, odgovorno pred samim seboj in mu dati vsebino, smisel in vrednost. Kje naj bi človek iskal napotkov in pomoči pri tej nalogi? V naši poeziji so v pojoči besedi zapisane zgodbe mož, v katerih so se zbrali zavest in rahločutnost, okus in modrost našega rodu. Vredno se je seznaniti z njimi, vredno je prisluhniti njihovim spevom. Vredno se je seznaniti z njimi zaradi nas samih in zaradi stvari našega življenja, zakaj njim, ki so peli samo o tej, kakor so jo čutili in izpolnjevali ali skušali izpolnjevati sami, čas ne more vzeti človeške dragocenosti, kakor ne more vzeti njihovim stihom pretresljive in opojne pomenljivosti, ki jo imenujemo lepoto.